

זה חלוקה, נמשך להיותו הנה. יחייב אם כן, שיהיה בלתי הנה. והנה לא ימלט משיהיה נבדל או בלתי נבדל. ואם הוא בלתי נבדל, יתחייב שיהיה השכל הרמוז אליו נסתר ונעלם בחמר טרם התהוותו. ולהיות שכל האיש אשר יתהנה ממנו החמר ההוא הנגלה בו חייב שיהיה בו שכל אחר, ויתחייב זה גם כן בחמר שנתנה ממנו החמר ההוא, וזה אל לא תכלית; ויתחייב שיהיו כל החמרים ההרים הנפסדים בעלי שכלים בב"ת, האלהים! אם לא שיעתק השכל מחוץ בהתהוות החמר, ויסתר בו, עד שיראו פעולותיו. והוא בתכלית הבטול והגנות.

ואם הנחנהו נבדל, הנה, אם שיתחלף שכל ראובן לשכל שמעון עד שיהיו צורות מתחלפות, אם לא. ואם נניחם מתחלפות, הנה הם בהכרח מתחלפות במין, שההסכמה במין וחלוקה באיש — בלתי מציר בנפרד, כמו שהתבאר במקומו. ושקר שיהיו מתחלפים במין, שאם כן, היו אישי המין מתחלפים במין. ואם לא יתחלף שכל שמעון לשכל ראובן במין ולא באיש, היו צורות אישי המין אחד במספר, והיה איש המין זולתו, והיה האיש הזולת — הוא הוא. ועוד, שיהיה השכל הזה האחד בכח ובפעל יחד. וזה, שהמשכלות אשר לראובן בכח, הם לשמעון בפעל. והיו גם כן אישי המין בלתי צריכין לחוש בקנין המשכלות, אם היה איש אחד מהם השתמש בחושיו בקנין המשכלות ההם.

אלא שהוא מבאר, שמהניחנו נושא זאת ההכנה שכל, ימשכו בטולים רבים. ולזה הוא מחייב, שיהיה הנושא — אם גשם, ואם נפש. ולפי שהוא מבאר, שאם הנח הגשם נושא, הנה לא יקבלם בזולת אמצעי; וזה, שהצורות אשר מדרך הגשם שיקבלם בזולת אמצעי, לא יציר גשם משולל מהם; ולזה יתחייב, שאם היה הגשם מקבל זאת ההכנה בזולת אמצעי,

רמב

אור ה'

מאמר ב

כלל ופרק א

שיהיו כל הגשמים בעלי שכל. והוא מבאר, שאם הנחנו הנפש נושא, איננה נושא לה בעצמותה. כי אין מדרך הצורות היותם נושאות קצתם לקצתם, אלא באמצעות החמר. ובהיות הענין כן, הוא מבאר, שהנושא לזאת ההכנה, הוא הנפש באמצעות הגוף. ולזה התאמת אמרנו בנפש האדם: "עצם מוכן אל ההשכלה".

ואמרנו "מוכן", להיות כח ההכנה בו. ואמרנו "בלתי משכיל בפעל בעצמו", עם היות אמרנו "מוכן", יורה שאיננו בפעל, כבר יורה אמרנו "בלתי משכיל בפעל בעצמו", שהעצם הנושא לא יתעצם בהשכלה. והוא מה שמערו בו רגלי קצת הקודמים. וזה, כי למה שהנושא לזאת ההכנה — עצם חוץ לנפש, הנה ואם הוא מתעצם בהשכלה, הוא משתנה מעצמות לעצמות. והמאמר, שהמשכלות הנקנות יתעצמו נבדלות מהנושא, ויתנהו ממנו שכל נבדל — אין ידים לו, כמו שהתבאר מדברינו במה שקדם.

והנה זה מספיק לפי קצורנו באמות ההקדמה הראשונה. ואם השנויה, תתאמת כן: לפי שהוא ידוע שהשי"ת מקור ומבוע מהשלמיות כלם; והוא יתברך לשלמותו, אשר הוא עצמותו, אוהב הטוב, למה שנראה מפעלותיו, בהמצאת המציאות בכללו והתמדתו וחדושו תמיד; וזה אמנם ברצונו הפשוט; הנה בהכרח אהבת הטוב — משיג עצמי לשלמותו. ויתחייב מזה, שכל אשר יהיה השלמות יותר גדול — יהיה האהבה והערבות בחפץ יותר גדול. והנה זה מסכים מאד אל מה שבא בתורה, כי בזכרו אהבת האבות לשי"ת, הזכיר 'אהבה'; ובזכרו אהבת השם לאבות, הזכיר 'חשק'; שיורה על חזק האהבה. אמר (דברים י, טו): 'רק באבתך חשק ה' וזה מה שיורה על מה שאמרנו. שכבר נראה, שלפי מדרגת הטוב האהוב

תהיה מדרגת האהבה, וכל אשר הטוב יותר גדול, תהיה האהבה יותר גדולה. וכאשר יהיה הטוב בב"ת בגדל, היה ראוי שתהיה האהבה בב"ת. ולזה יחשב שאהבת האדם לשם יתברך ראוי שתהיה יותר עצומה לאין תכלית, אשר בעבור זה היה ראוי, שיזכר שם ה' חשק' באהבת האבות לשי"ת, ושם ה' אהבה' באהבתו אותם. אלא שלמה שהיתה האהבה משיג עצמי לשלמות, והיה שלמותו יתברך עצום לאין תכלית, לזה ראוי היות אהבתו אל הטוב יותר עצומה, ואם היה שהטוב האהוב שפל במדרגה מאד. ודי בזה בהקדמה השניה.

ואם השלישית, מבארת בעצמה מגדרי הנבדלים. וזה, כי הרצון איננו זולת הקבוץ והערך שבין כח המתעורר והמדמה, אשר היא ההסכמה לדברים הנרצים. וכפי ערך ההוא יהיה ערכות החפץ. ואמנם ההשכלה היא ציור ואמות, אשר שניהם בכח השכלי, כמו שהתבאר כל זה בספר "הנפש". ולהיות כח השכלי זולת הכח המתעורר והכח המדמה, הנה נתאמת שהאהבה והערבות בחפץ – זולת ההשכלה. והיא ההקדמה השלישית.

ואחר שנתאמתו אלו ההקדמות, אמר, כי למה שנתאמת בהקדמה הראשונה, היות נפש האדם עצם רוחני, היה אפשר בו ההשארות אחר ההפרד; למה שאין לו סבות ההפסד, להיותו אז בלתי חמר, והיה ההפרד אפשרי בו, להיותו עצם שכלי, ואנחנו נראה השתמש העצם הזה בהשכלה בתוספת כח בעת חלשת הכלים הגשמיים, שזה ממה שיוצא אפשרות קיומו בעצמו, ושאיינו אובד אבדון יתר הצורות באבדון הדברים אשר [הם] להם צורות. ואחר שקיומו בעצמו אפשרי בו בהפרדו מהדבר אשר הוא לו צורה, הנה הנצחיות מחיב בו כפי טבעו, להיותו משולל מהחמריות, אשר הוא סבת ההפסד, בהיות

רמז

אור ה'

מאמר ב

כלל ו/פרק א

הכחות המתפעלות בלתי נשמעות לכחות הפועלות, כמו שהתבאר במקומו.

ולפי שהתבאר בשניות, שכפי השלמות תהיה האהבה אל הטוב, והערבות, הוא מבאר, שלפי מדרגת האהוב הטוב, תהיה מדרגת השלמות. ולזה יתבאר שאהבת השי"ת שהוא טוב בפ"ת מחיבת לשלמות הנפש היותר גדולה שתציר.

ולפי שהתבאר בשלישית, שהאהבה והערבות בה — זולת ההשכלה, הנה העצמי לשלמות הנפש הוא דבר זולת ההשכלה, והיא האהבה. ולפי שהוא מבאר ממנה שהיא תחייב דבקות בשם יתברך; למה שהוא מבאר גם בדברים הטבעיים, שהאהבה וההאותות בהם הוא סבת שלמותם ואחדותם, עד שהיה מהקודמים מי שיראה, שהתחלת ההנהגה היא האהבה והקבוצה, והתחלת ההפסד — השנאה והפרוד; וכל שכן בדברים הרוחניים שהאהבה וההאותות ביניהם — דבקות ואחדות. ואחר שהתבאר במה שקדם, ויתבאר עוד במאמר השלישי בג"ה, שאהבת השי"ת אל הטוב, עצומה; הוא מבאר, שכל אשר תהיה האהבה בין השי"ת ובין האדם יותר גדולה, יהיה הדבקות יותר חזק ויותר גדול.

ולפי שהתבאר בהקדמה הרכיעית, ששלמות הנפש ודבקותה בשם, ראוי שיחייב התכלית הנה; התבאר במה שאין ספק בו, שהעיון מסכים אל מה שהתבאר כפי התורה והשכלה, שהאהבה האמתית היא המחייבת התכלית הנה מההשוארות הנצחי, אשר קבל באמה, וגדלנו עליו, והאירה בו עינינו התורה, עם היותו מסכים עם העיון ובלתי חולק עליו.

והנה להיות האמת עד לעצמו ומסכים מכל צד, מה שבא לר"ל מתארי העולם הבא, הוא מתיחס מאד עם הדעה הזאת האמתית, והוא בתכלית המרחק מדעות הקודמים. וזה, שכבר

נמצא במאמריהם שלשה ענינים נאותים אל הדעת הזו, ורחוקים מאד מהדעות ההם. האחד, מה שנמצא בהם בגמול הצדיקים, בהתענג נפשותם מזיו השכינה, כל אחד כפי מדרגתו, ובענשי הרשעים גם [כן] בענינים מתחלפים, כמו שבאו מאמרים רבים על זה. השני, מה שנמצא מהם בגמול הצדיקים, יחדם מקומות מגבלים לגמול וענש, כמו שבאו מדרשים רבים בענין גן עדן וגיהנום. השלישי, מה שנמצא מהם מה שהפליגו בשכר תינוקות של בית רבן, כמו שאמרו (שבת קיט, ב): "אינו דומה הכל שאין בו חטא להכל שיש בו חטא". וכא בתנחומא: "בשם רבי מאיר אמרו, אימתי תינוקות זוכים לחיי העוה"ב, משיודעין לומר אמן. הלא הוא דכתיב פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמונים. אל תקרי אמונים אלא אמונים, שיודעים לומר אמן". והוא מסכים למה שאמרו במסכת שבת (קנב, ב): "והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, תנה לו כמו שנתנה לך".

והנה הראשון, והוא שכר הצדיקים בתענוג נפשותם והנאתם מזיו השכינה, מתניחס מאד להם, חלף עבודתם באהבה וחשק הנמרץ, ולדבקות חפצם ורצונם בשם, כבר ראוי שישגיגו הנאה וערבות נמרץ בדבקותם הנכסף להם בעודם עם החמר. והנה הנה התענוג והערבות הזה אפשרי — ואם הערבות איננו השכלה, כמו שהתבאר במה שקדם — למה שעצם הנפש הוא דבר זולת ההשכלה, יחול בו הרצון והחשק והערבות, כמו שבארנו. אבל אמר, שלפי הדעות הקודמים, הערבות והתענוג הזה הוא נמנע. ואם חשבו לקימו בטענות זכרום, כאלו טבע האמת הכריחם על זה, אלא שטעו בו לפי דעתם טעות מפרסם. ואי אפשר מבלתי שנוכיר טענותם, ובמקומות הטעות בהם. ואמר תחלה, שלפי דעתם הערבות הוא נמנע, למה שהתבאר שהערבות הוא זולת ההשכלה. ולזה, אם היה השכל הנקנה

שכל ומשכיל ומשכל אצלם, והיה הערבות זולת ההשכלה, הנה הוא זולת המשכיל והמשכל. ולהיות השכל פשוט ובלתי מרוב, הנה אי אפשר שיהיה בו ערבות. וזה, שכבר יהיה מרוב מערבות והשכלה, אשר התבאר היותם מתחלפים. ולהיות הערבות בדברים, כאלו רשם בנושאי הכחות, אשר מהם יהיה הערבות; כאלו תאמר על דרך משל, הערבות בטעמים יחול בנושאם; יהיה הערבות בהשכלה, בנושאה, והוא אשר לו כח על ההשכלה, שהוא הנפש בכלל. אבל אם נשים אותה נבדלת מהנפש, כמו שדמו, הנה הערבות אי אפשר שיחול על הנושא, אחר שאין לו נושא לפי דבריהם. למה שההשכלה והמשכיל דבר אחד בעינו לפי דעתם.

ואמנם מה שדמו לקים דעתם, שהערבות הנה נמצא, במה שנמצא מהערבות בחיינו בהשיגנו המשפלות, כל שכן אחר המות, שנשכילים יחד בהתמדה; ויורה על זה גם כן אצלם, במה שנמצא מהערבות הנפלא במשפלות הנכבדות, שאין יחס [בינו] ובין הערבות אשר נמצא בזולתם; הוא הטעאה מבארת. וזה, שהערבות אשר נמצא בחיינו הוא, להשגת הדבר הנכסף. כי למה שהאדם כחיי על השגת המשפלות, והוא כוסף אליהם, והיה הכסף איננו זולת המרצת הרצון להשיג הדבר הנכסף — אשר הרצון כבר התבאר היותו זולת ההשכלה — הנה כשהיתה ההשגה ההיא הנכספת בפעל, אשר היתה קדם זה בכח, נמצא ערבות גדול, כי טבע הדבר הנכסף בן חייב. ולזה יתחייב שבאשר היה הדבר הנכסף גדול הערך ויקר, היה הכסף יותר חזק, והערבות בהשגה יותר גדול.

מצרף לזה, מה שקרה בהשגות היקרות, היותן עמקות ודקות, ובכח רחוק יותר מהמשפלות השפלות, אשר בשנעתם בעל הכח אל הפעל — להיותו יותר רחוק — היה הערבות

יותר גדול, בהעתקו מן הקצה אל הקצה. כאשר קרה בנגוני המוסיקה, שהנעימה אשר היא ביחס הכל וביחס הכפל – יותר ערבות, למרחק הנעימות אשר ביחס ההוא, ולהעתקה מן הקצה אל הקצה. ולזה אחר המות, שההשכלה בפעל תמיד, ואין שם העתק ומרחק בין הכח אל הפעל, ולא כסף, למה שאין לשכל רצון, כמו שקדם, הנה לא יתכן, וכל שכן שלא יתחייב, שיהיה לשם ערבות.

והנה ממה שיוורה על זה אשר אמרנו, מה שנמצא בהשגותינו המשכלות הראשונות, שלא נרגיש בהם ערבות כלל. וזה אמנם, למה שלא היה בהם העתק מרגש מן הכח אל הפעל, ולא היה בהשגתם כסף קדם שהשגו. ולזה הוא מבאר, שמה שדמו לקיים דעתם הוא הטעאה, לא ראיה.

אמנם לפי דעתנו אנו, שהנפש עצם, בו כח שכלי, הנה הערבות בו אפשר ומחייב גם במשכל, בבחינת מה שבהשגתנו מהמרחצת הדבקות, אשר הוא הסבה העצמיית לערבות. ובכאן התבאר, שמה שבא בדבריהם בתענוג נפשות הצדיקים, מתיחס ומסכים אל הדעת האמתית, ובלתי מסכים כלל אל הדעות ההם. וכל שכן מה שהזכרנו בענש הרשעים, שאין ענין לו כלל, אחר שלפי דעתם אין שם אלא העדר ההשאות והעדר המשכל.

וראוי שנתעורר, שמה שבא להם בענין הזה הראשון, מהיות הגמולים והענשים במדרגות מתחלפות, מסכים מאוד אל הדעת הנה. כי הערבות בשכר ראוי שיהיה כפי מדרגת הדבקות, והצער הנשוא בעצמות הנפש בעצם, ראוי שיהיה גם כן כפי מדרגת הענש. והיה אם כן הענין הראשון מסכים מאוד אל הדעת האמתית בכל הצודין.

ואמנם השני, והוא התייחד מקומות מגבלים לגמול והענש, בגן עדן וגיהנום, כמו שנמצא להם מאמרים על זה, בלתי סובלים דחויים וצורות, כמו שהאריך בזה הרמב"ן ז"ל בספרו בשער הגמול; הנה הוא מסכים גם כן לדעת השני, ובלתי מסכים לדעות ההם. וזה, שלפי דעתנו אנחנו בעצם הנפשות הנשארות, איננו רחוק, שיתיחסו אחרי הפרדס למקום מגבל, כהתייחסם לגופות האנשים בעודן מחברות אל הגוף. אבל אם נניח הנשאר אחר המות – השכל הנקנה, שהוא עצם נבדל ובלתי מתייחס למקום, הנה התייחסם למקום אל הנפשות הוא נמנע בעצמו.

ואמנם השלישי, אשר יראה מהם היות הנפש מוכנת אל ההשארות בעצמה, בלא קנן המשפלות. הנה הוא מסכים גם כן עם הדעת האמתית, ובלתי מסכים וחולק עם הדעות ההם. ובפרוש אמרו: "תנה לו כמו שנתנה לך". והנה בגבול אשר שמו, "משעה שאומרים אמן", איננו רחוק, שהם, אשר נגלו להם תעלומות חכמה במדע נבואי רבני, שהיו מקבלים ששלמות נפש האדם יהיה באותו הגבול. אולי שהוא הגבול אשר יגיעו קצת המשפלות הראשונות. ובאור זה, כי למה שנפש האדם תשלם בהגיע לו כחותיה; ולפי שקצת הכחות יקדם לקצת בזמן, כאלו תאמר, הן לצומח, והצומח למרגיש; והנה האחרון בזמן, הכח השכלי, כמו שהתבאר כל זה בספר "הנפש"; הוא קרוב, שהכח הזה השכלי, לא נשלם בזמן היותו נמנע לצאת אל הפעל. ולזה, אם היה שבגבול הזה נשלם הכח ההוא, למה שבעת ההוא יש לו אפשרות לצאת אל הפעל, עד שכבר ישיג קצת המשפלות הראשונות; הנה איננו רחוק שיהיה אז שלמות הנפש על טבעה, ותשיג ההשארות בעצמה, מבלי גמול קדום מבצל הנפש ההיא, כאשר יתבאר עוד במאמר הרביעי בג"ה.

והנה לפי דעות הקודמים שהשפצורות ההוא הוא לשכל הנקנה לפי קנין המשפלות הנקנות, הנה אין דרך להשפצורות התינוקות. האלהים! אם לא נאמינו שהשפצורות יהיה גם כן במשפלות הראשונות. ומי יתן ואדע, אם התינוק שהשיג "שהכל גדול מלקו", ואחר, שהשיג "הדברים השוים לדבר אחד — שניהם שוים", אם תהיינה נפשות אלו התינוקות נבדלות, כל אחד ממשפלו, בלתי דומה אחת לתברתה. אלא שזה ממה שהאריכות בבאורו מותר. וכבר באו מאמרים רבים לרז"ל מורים על אמתת הדעת הזה, אין צורך לזכרם.

ואחר שהתבאר זה, אמר, שכבר יתבאר בקלות לפי התורה והעיון, שיחייב בזאת האהבה שתהיה בתכלית מה שאפשר מהחזק. אם לפי התורה, אמרו בפרוש (דברים ו, ה): 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך', ובא הפרוש בו (ברכות ט, ה): "אפלו נוטל את נפשך", כאלו הכונה בלה שכל מחשבות האדם יפנו אל התכלית הזה מזאת האהבה. באמרם (אבות ב, יז): "וכל מעשיך יהיו לשם שמים". עד לא יאהב דבר, אלא לתכלית זאת האהבה, וזאת העבודה, כמו שהאריך בה זולתנו. ולזה מה שבא בהרחקת העבודה לזולתו, באמרו (שמות כ, ה): 'אנכי ה' אלהיך אל קנא', שיחס תאר הקנאה לשם, למה שמדרך המקנא שיקשה בעיניו שיאהב אוהבו זולתו. הנה שלפי התורה אין ראוי שיציר אהבה יותר חזקה ממנה. ואם לפי העיון, למה שאהבת הטוב, ראוי שתהיה מדרגתה, בחזק וחלשה, לפי מדרגת הטוב האהוב. והיה הטוב האהוב יתברך בלתי בעל תכלית במדרגה. וכל שכן, בהיות האוהב אהוב ממנו אהבה עצומה, כמו שבארנו במה שקדם, ויתבאר עוד בג"ה. הנה אם כן, לפי העיון בעצמו, ראוי שתהיה האהבה הזאת באפן שלא תציר אהבה יותר חזקה ממנה.

ואחר שהתבאר זה מענין זאת האהבה, אמר, שהוא מחיב שלא תהיה לתכלית אחר חוץ ממנה. וזה, שאם הייתה לתכלית אחר, היזה התכלית ההוא יותר אהוב, ולזה, האהבה שהנחה ביותר חזקה שאפשר שיציר – בלתי חזקה בתאר ההוא. ונתאמת בזה מה שבא במשנה (אבות א, ג): "היו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס". וכאשר היזה זה בן, יחייב שיוכן זה אף בגמול הנצחי. רצוני לומר, שאין ראוי שתהיה האהבה הזאת לתכלית העוה"ב. וזה, שכל אשר תהיה לתכלית-מה, יהיה בהכרח התכלית יותר אהוב, ועבודת האהבה חלושה ממדרגתה המחייבת לה. וכאשר התבאר זה ממנה, הנה עלה בידינו התכלית האחרון לתורה, שהוא האהבה והעבודה האמתית. והוא אשר חתם בו גדול החכמים ספרו באמרו (קהלת יב, יג): 'סוף דבר הכל נשמע וגו' כי זה כל האדם'.

ולפי שהחיים הנצחיים והדבקות הנצחי מזוי שכינתו, הוא הטוב שאי אפשר שיציר טוב כמוהו; והתכלית האחרון זה ענינו; כבר יתחשב שיתחייב מזה מציאות תכלית אחרון יותר מאחד; והוא דבר התבאר חלופו מצד העיון, כמו שהתאמת במקומו.

אלא שמציאות שני התכליות מחייבים, כמו שקדם, אבל בבחינות מתחלפות. כי הנה בבחינת המצוה, התכלית האחרון הוא האהבה, ובבחינת המצוה, התכלית האחרון הוא הקנאת הטוב והדבקות הנצחי בזוי השכינה. והם אמנם רמוזים ומפרשים במשנה באמרם (אבות ד, כב): "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מפל חיי העוה"ב", ירצו, שהעובד והאוהב האמת, תכלית חשקו הוא העבודה, ואליה כל מגמתו, מבלתי פנות לדבר אחר. וזאת הייתה פונת אדון

הַנְּבִיאִים בְּאָמְרוֹ (דברים ג, כה): 'אֶעֱבֹדָה נָא' וגו'. וּכְמוֹ שֶׁדָּרָשׁוּ ז"ל (סוטה יד, א): "הִרְבֵּה מִצְוֹת מִתְקִימוֹת בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל" וכו'. כִּי עִם הַיּוֹת שֶׁהִיָּה בְּטוֹחַ בַּחַיִּים הַנִּצְחָיִים, וְהִתְעַנֵּג בְּזִיו שְׂכִינָתוֹ, הָיָה רָאוּי שִׁיכְסֹף לְעִבּוּדָה, הַגֵּם אִם הָיָה לוֹ תוֹעֵלֶת בְּהַפְרֵד נַפְשׁוֹ. מִצָּרָף, שְׂכָל עוֹד שִׁיעֲבֹד, שִׁיתְרַבֵּה וְיִתּוּסֵף הַדְּבָקוֹת.

וְאִיךְ שִׁיְהִיָּה, הָעוֹבֵד לֹא יִכְסֹף אֲלָא אֶל הָעִבּוּדָה, וְהוּא הַתְּכִלִּית הָאַחֲרוֹן לַמִּצְוָה. וְלִזֶּה יֵרָאֶה, שֶׁנִּמְנֵנוּ וְנִמְרוּ בַּגִּמְרָא עֲרוּבִין (יג, ב): "נוֹחַ לוֹ לְאָדָם שְׁלֹא נִבְרָא". יִרְצֵה, כִּי לְאָדָם הָעוֹבֵד, רָאוּי שִׁיְהִיָּה בּוֹחֵר לֹא הָיּוֹתוֹ עַל הָיּוֹתוֹ. כִּי הָעוֹבֵד הָאֲמִתִּי לֹא יִפְנֶה אֶל תוֹעֵלָתוֹ, אֲלָא אֶל הָעִבּוּדָה; וְלִזֶּה הַכֹּל כָּאִין נִגְדוּ, וּבִלְבָד שְׁלֹא יַעֲשֶׂה שְׁעָה אַחַת רָשָׁע לִפְנֵי הַמָּקוֹם, אוֹ מִתְעַצֵּל בְּעִבּוּדָתוֹ, אֲשֶׁר אֶצְלוֹ מְרִי גָדוֹל. וּלְפִי שְׁאִין מִי שִׁיִּנְצֵל מִזֶּה, בְּאָמְרוֹ (קהלת ז, כ): 'כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאַרְץ' וגו'. הַחֲלִיטוּ הַמֵּאֲמָר, שֶׁהָאָדָם הַשָּׁלֵם, נוֹחַ לוֹ — יִרְצֵה: מְנַח לִרְצוֹנוֹ — שְׁלֹא נִבְרָא. וְהַפְּלִיג בְּזֶה לַתְּכִלִּית הָאַחֲרוֹן לַמִּצְוָה. אֲמַנָם הַתְּכִלִּית הָאַחֲרוֹן לַמִּצְוָה, הִנֵּה הָיְתָה חֲתִימַת הַמִּשְׁנָה בּוֹ, בְּאָמְרָם (אבות שם): "יִפֶּה שְׁעָה אַחַת שֶׁל קוֹרֵת־רוּחַ בְּעוֹה"ב מִכָּל חַיִּי הָעוֹה"ז". וּבְכָאִן הַתִּבְאָר הַתְּכִלִּית הָאַחֲרוֹן לַתּוֹרָה, אִם בְּבַחֲיֵנַת הַמִּצְוָה, וְאִם בְּבַחֲיֵנַת הַמִּצְוָה. וְהוּא מִבְּאָר, שֶׁהַשְּׁלֵמִיּוֹת כָּלָם יִפְנוּ אֵלָיו, כְּאֲשֶׁר הַתִּבְאָר בִּכְחַד דְּבָרֵינוּ, וְיִתְבָּאֵר עוֹד בְּמָה שִׁיִּבֵּא בַּג'ה. וְזֹאת הָיְתָה כּוֹנֵנַת זֶה הַפָּרָק.

הַפָּרָק הַשֵּׁנִי

בְּבִאּוֹר אִיךְ יִתְאֲמַת שִׁיתְחַיֵּב הַתְּכִלִּית הַזֶּה מִזֹּאת הַתּוֹרָה.

וְאָמַר, לְפִי שֶׁהוּא מִבְּאָר שֶׁהַתְּכִלִּית הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר בְּבַחֲיֵנַת הַמִּצְוָה יִתְיַבְּהוּ הַתְּכִלִּית הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר בְּבַחֲיֵנַת הַמִּצְוָה, שֶׁהִיא

העבודה והאהבה האמתית. הנה כשיתבאר איך תתחייב זאת האהבה מזאת התורה, יתבאר איך יתחייב התכלית האחרון אשר בבחינת המצוה והמצוה. ולפי שהאהבה מתחייבת לרצון וחפץ מחלט, צריך שנבאר בזאת התורה, איך תעיר ותעורר אל האהבה הזאת באמצעות החפץ והרצון המחלט מבלי הכרח מצוה. וכבר יתבאר זה בקלות ממה שנאמר.

וזה, שכבר התבאר בפרק הקודם, שהשלם לעצמותו אוהב הטוב והשלמות. ויתחייב מזה, שכל אשר יהיה הטוב האהוב יותר משבח, תהיה האהבה יותר גדולה. והתבאר שם גם כן, שהתורה תשלים אותנו בשני השלמיות, במדות ובדעות, שהם יסוד ההצלחה האנושית. וכאשר היה הוא יתברך הטוב המשבח לאין תכלית, יתחייב שתהיה האהבה מהשלם לו, היותר חזקה שאפשר שתציר. ואמנם, לפי שהאהבה הזאת יתחייב לבד לשלם, אמר עוד, שהתורה בלי ספק תקנה אהבה בלב השלמים והבלתי שלמים הנמשכים אחריה. וזה, שכבר נתאמת בזולת זה המקום, שהכל יכספו הטוב. ולזה אין ספק, שהטוב המחלט יתברך אצל כל בעל דת, יחשקו אותו ויכספוהו הכל. ולו הוסר מהם כל מעיק, כאלו תאמר, שיתר להם שלום התאוות, ובקשת הכבודות בנצוח האויבים, ואסיפת הממונות, ושיעבודו האל בקריאת פסוק ראשון של שמע פעם אחת בשבוע, אין ספק שלא ישאר גם אחד שלא יהיה עובד מאהבה. ואם נתאמת לו היותו גמול חסדיו, כל שכן שיוסיף בו אהבה. ולזה היה עמס המצוות והאזהרות, עם לחיצת התאוות, ואסור הקנאה והגאווה, הם המונעים רב בני אדם מהיותם עובדים האהבה הנבספת להם. וזה אמנם להיות האדם עם היותו משכיל בכח — בעל חמר, ונוטה תמיד אליו בהיותו פועל ומתפעל בפעל תמיד. ואולם להיות טבע העבודה תחייב התמדה

מאמר ב' אור ה' רנג
כלל ופרק ב

בדבקות, ושלֹא יתר הקשר, בעבור זה התחכמה התורה
התחכמות-פלא, ברבוי מצוותיה, ובשרשי האמונה, בשבעה
ענינים, אשר הם עקריה וענפיה, שריגיה ופארותיה.
הנה ראשונה, בהראותה עצם רוממותו יתברך ויכלתו.

שנית, רב חסדיו עמו.
שלישית, בהנחיל אותנו דעות אמתיות והשגת מה
שאפשר השגתו יתברך, בו ובנבראיו.
רביעית, דקדוק השגחתו והנהגתו עלינו.
חמישית, שני מיני היעודים.
ששית, בתת לנו זכירת הערות נפלאות, להקיץ לב נרדמים
משנת אולתם תמיד.

והשביעית, באהבה והדבקות שהוא התכלית.
לאלו מכונים ספורי התורה מצוותיה ואזהרותיה. ואי
אפשר מבלתי שנעיר עליהם במקום הזה בקצרה, ונשימים
שבעה חלקים כמספר הענינים.

אם האחד, בהראותה עצם רוממותו ויכלתו. הנה די בזה
ממה שבא ממנו בספורי התורה במעשה בראשית, וביציאת
מצרים, ובמעמד הנכבד המיוחד, ויתר הנסים והנפלאות,
המפרשים והמקבילים, אשר בם נתיחדנו בפרסום נפלא בפי
בעלי הדין והמנגדים עם היותם מפרסמים בחכמה, ובהמשך
זמן גדול, אשר שני אלו הענינים דוחים מהם כל מין ממיני
החשד. עם שבקיום מצוותיה, מלבד מה שיתחייב מהיעודים
מטוב המחשבה במיעד, הנה כבר יתחייב בקיומה קצת עשית
הנס והמופת. כמו שהבטחנו במצות הרגלים שלא נירא
מהאויב. כמו שאמרה בפרוש (שמות לד, כד): 'ולא יחמד איש
את ארצך בעלתך לראות' וגו'. וכן בהשקצת הסוטה, שלא
ימלט מהמופת איך שיהיה, "אם שטית" "ואם לא שטית". מלבד

מה שבא בקבלה מהנסים שהיו מתמידים במקדש והנה יתבאר בקלות מזה עצם רוממותו יתברך ויכלתו, כמו שקדם לנו בכלל החמישי מזה המאמר, וכמו שיבא עוד במאמר השלישי בגזרת הצור.

ואם השני, שהוא רב חסדיו עמנו. הנה, עם היות בפרטים שבאו בתורה ובקבלה רבו מלמנות, הנה בכלל — המציאו אותנו למען חסדו הפשוט בכלל הנמצאות; והוציא אותנו ממצרים ביד רמה במופתים ובמוראים, בהביאו אותנו אל עבודתו, להיות לו ממלכת כהנים וגוי קדוש, בתת לנו תורתו שיתבאר מתוכה דקדוק השגחתו עלינו, עם גדל רוממותו ותכלית שפלותנו; אשר תכלית הפונה כלה - הדבקות בו יתברך שמו, עם היותנו בתכלית המרחק במציאות. ודי בזה באמות זה החלק בתורה.

ואמנם חלקי המצוות שבאו בתורה המעירות על שני אלו החלקים: אם על האחד, כמו מקרא ההלל, והשירים המיוחדים במקדש, ומיני ההגדלות אשר נצטוינו בבית השם ובכליו, מהפבור והיראה, וקדשת משרתיו שהם השבט הנבחר לעבודתו, וכבוד אוהביו, אשר הם חכמים בתורה, ובמוראם, וכבוד ומורא של המלך והשופטים, והענשים הגדולים שישגו לממרה את פיהם, והמשנה את הסדר בבית הנבחר, שכל זה הדור ורוממות למי ששפן את שמו שם. ואם על השני, כמו הברכות וההודאות שבאו פרטי קצתם ברב הברכות שהאדם גומר בכל יום. ובכלל הברכות של קרית שמע, שהראשונה על היצירה, וקבעה על המאורות, להיותם מושלים ביום ובלילה, והחשובים מכל הנמצאות המוחשות שהם לצרך האדם. והשנית על החסד והאהבה שהפליג עמנו, בתת לנו תורתו. אשר כל זה ראוי שיעיר האדם תכלית ההתעוררות, להיות

האוהב הזה אהוב ממנו אהבה אמתית. ולזה סמכים קדם קבלת על מלכות שמים, אשר תכליתה האהבה הזאת, באמרו: 'ואהבת את ה' אלהיך'. והשלישית על גאלת מצרים, אשר הוא החסד המיוחד בעצמנו עד היום, באמרו: "ואלו לא הוציא הקב"ה את אבותינו וגו' הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה במצרים". שכל זה יעיר לב האדם להודות ולשבח לשם, ולסדר שבחיו של מקום קדם שיתפלל, כמו שאמרו ז"ל (ברכות לב, א): "לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל" אשר בעבור זה הזהירונו (שם ד, ב) לסמך גאלה לתפלה. ומאשר יורה על זה גם כן: חקי השבט הנבחר עלינו, הכוללים מתנות כהנה ולויה. ומתנות עניים, כמו המעשרות, ולקט שכחה ופאה, והשמשות, ושלוש עבדים, והצדקות, וגמילות חסדים, ואהבת האמת, להיותו אהוב מהאוהב, וכל שכן, הרחקת הנזקים והאונאות. אשר כל זה ממה שיקבע בנפשותינו, היותנו גמולי חסדיו, לאהבתו ההטבה במחלט.

ואם השלישי, בהנחילו אותנו דעות אמתיות והשגת מה שאפשר השגתו בו יתברך ובנבראיו. הנה די בזה בפנות התורות והדעות האמתיות אשר באו בקבלה, למי שתננו השם מדע, והרמזים אשר באו במקדש וכליו, ובדרכי הטהרות, ומספר הימים וההזאות, וזולתם. ומה שבא במעשה בראשית ובמעשה מרכבה ליודעים חן.

ואמנם חלק המצוות שהוא בחומה וגדר על זה, הוא, ההשמע לבית דין הגדול, והאזהרה שלא לסור מהדבר אשר נגידו, והעניש הגדול לממרה את פיהם בהוראה לבד. וההשמע אל ההורים, באמרו (דברים לב, ז): 'שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך', אשר כל זה שמירה וגדר נפלא, לבל ושלח כל איש ביד פשעו להאמין מה שידמהו בתחלת המחשבה, אבל מה

שנתאמת לחכמי האמה וקבל מהנביאים והאבות. והפליגה התורה בזה, עד שבא בקבלה (דברים יז, יא) 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל' "אפלו אומר לך על שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא שמאל" (ספרי שם). וכל זה הרחקה, שלא יוכל לעלות על לב איש בבית דין הגדול שטעו בדבר. וזה חכמה גדולה וגדר גדול שומר ההשמע אליהם. וכבר יראה, במה שגזרה בעדים זוממין (שם יט, יט) 'ועשיתם לו כאשר זמם' — "ולא כאשר עשה", לפי מה שבא בקבלה (מכות שם), כדי שלא יתפרסם שבית דין הגדול טעו בהוראה והרגו את הנפש שלא כדין, ויהיה זה סבה להכניס בלבות האנשים ספק בדברים, ותפרץ החומה שהיא הכרחית מאד בגדר התורה.

ואם הרביעי, והוא דקדוק השגחתו והנהגתו עלינו. הנה ספורי התורה והנביאים ותוכחותיהם מלאים מזה, וביחוד באמה הנבחרת, כמו שנרמז באמרו (דברים לב, ט): 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו'. והנה אדוננו דוד הפליג בזה בתהלותיו, וביחוד במזמור (קלט) 'ה' חקרתני ותדע', המיוחד כלו על הפלגת דקדוק ידיעת השם והשגחתו בכל פרטי האדם, עם גדל רוממותו; המיסד, לפי מה שיראה, על התנצלותו בלכתו נע ונר עם כל איש מר נפש ואשר לו נושה, ולזה מה שבא ואמר: 'אם תקטל אלוה רשע' — רומז על רודפיו, כמו דואג האדומי, ושאל שהיה רשע בדינו — 'ואנשי דמים סורו מני', כלומר, תכף יסור מהאנשים ההם, שהם היו אנשי דמים. ולזה [מה שאמר]: 'חקרני אל ודע לבבי' וגו', שהוא היודע שרעפי הלבבות, כמו שאמר במקום אחר (דה"א, כח, ט): 'כי כל לבבות דורש ה', וכל יצר מחשבות מבין'. ומה מאד הפליג ז"ל בזה בראשון מחלין (ז, ב) באמר: "אין אדם נקף באצבעו מלמטה שאין מכריזין עליו מלמעלה, שנאמר (תהלים לו, כג): 'מה'

מצעדי גבר'. והוא האמת הגמור, כמו שבא בכלל החמישי במה שאין ספק בו.

ואמנם חלקי המצוות שיוזו על זה, כמו העבודות שבכל יום, שהוא התפלה, והתענית בעת צרתם, כאמרו (במדבר י, ט) 'והרעתם בחצצרת', ודקדוק הברכות בכל הפרטים, כמו שבא כל זה בגמרא ברכות. ומהחלק הזה גם כן העבודה בקרבנות. וזה, כי למה שהאמונות יקבעו בנפשות בהתמדת הפעולות, הנה היה מההשגחה האלהית לקבע בנפשו אמונת ההשגחה בהישרות רב מעבודת הקרבנות, כאלו נודה בהם, שהטובות כלם בעיני המחה וצרכי החושים כלם משגחים ומשפעים ממנו יתברך, ולזה ראוי שנפריש המשבח מהמינים, אם היה כליל לו יתברך, כמו העולות, ואם שיהיה מחלק משרתיו, כמו חטאות והאשמות. עד שיהיה מהם כלו לגבוה, כמו העולה; ומהם שהם לגבוה ולבעלים, כמו הפסחים; ומהם שהם לגבוה ומשרתיו, כמו חטאות ואשמות והמנחות; ומהם שהוא לגבוה ומשרתיו וכלל ישראל, כמו השלמים; ומהם למשרתיו בלבד כמו לחם הפנים. היה ראוי שיהיה מה שהוא חלק גבוה לבד – מהמין המשבח, הוא הבעלי חיים; ומה שהוא חלק הפהנים – מהחלק שאינו כל כך חשוב, כמו הצומח. והיה ראוי שיהיה שם מנוחה, להורות על ששפע האור הוא ממנו יתברך. והוא במספר שבע, להורות השבעה משרתים שהם משפעים ממנו. ולזה היה בא אורה ממזבח השם (תמיד ו, א). ומהחלק הזה גם כן הרבה מספורי התורה, כמו העקדה, ועקרות האמהות, ומצות המילה באבר ההוא. וכמו תקיעת שופר והשמחה בראש השנה, ויום צום הנבחר, וד' מינין שבלולב, ועבודת החג, כמו שבארנו בכלל השני מזה המאמר. גם שני שעירי חטאת, אשר אחד מהם לה' והאחר לעזאזל, יראה שאין יוצא מהכונה הזאת. וזה, שבוזה

רשם הנפלא להסרת ההנהגה מאחרים, ולזה ישלח האחד לארץ גזרה, ויתן ההנהגה לשם לבדו, ולזה יהיה האחד חטאת לה'. עם שבזה מנהיגות בקשר השפלים עם העליונים, מה שלא יעלם. ומהחלק הזה גם כן השמטות והיובלות וערלה וכרם רבעי והבכורים. וזה, שלפי שהיה ראוי שיפרש מהראשית לשם, והיה הפרי הראשון עד שלש שנים איננו משבח, ראה השם לאסרו עד השנה הרביעית, שהתירו בפדיון. ומהחלק הזה הגבלת הבכורים בחג העצרת, שלא היו מביאים אותן קדם לכן, להיות מקבל אצלם שבועצרת נדונין על פרות האילן. ולהיות אצלם גם כן הקבלה שבפסח נדונין על התבואה, היה קרב העמר ממנה. כל זה הודאה, שהטובות כלם שופעות ממנו יתברך, ולזה ראוי שנקריב מהקודם. ולהיות מלאכת התבואה חשובה והכרחית מאד, היה ראוי שנקריב גם כן מראשית עריסותינו.

אמנם הקריבנו שתי הלחם בעצרת, יראה שהיה להורות על הקשר אשר מפסח לעצרת. וזה, שהוא מבאר שהכונה כלה והתכלית הנרצה ביציאת מצרים, הנרשמת בחג הפסח, הוא מתן תורה, הנרשם בעצרת. ולזה צוה התורה הספירה הזאת מיום העמר, שהוא קרבן החג, עד עצרת. כאלו ירמוז בזה, שנבסף הגעת העת ההיא, ותמיד יכוננו מחשבותינו אל התכלית הזוה. וכשהגענו אליו, הנה כבר השגנו הלחם האמתי, כאמרו: 'לכו לחמו בלחמי' (משלי ט, ה), 'לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה' (עמוס ח, יא). והיה זה מתניחס מאד, אם להיות קרבן העמר, המורה על ההצלחה הגופיית, מעגן דין החג, בתבואה בזולת תקון מלאכה; והקרבן המורה על שלמות ההצלחה, שהוא באמצעות התורה, הכוללת שני מיני ההצלחות, ר"ל הגופיית והנפשיית, כמו שאמרו (עין אבות ג,

כא): יש תורה יש קמח — שתי הלחם, מתקני המלאכה בתכלית מה שאפשר. עם ששלמי צבור מורים התאחדות העובד עם הנעבד, כמו שיבא בגזרת הצור.

ומהחלק הזה המצוות והאזהרות שבאו בתורה מהמאכלות והביאות האסורות. וזה אמנם להנהגת בריאות הנפש והגוף, למה שנתפרסם במקצתם היותם מקנים עכירות ועבי בשכל, וקצתם — תכונות רעות בנפש, כאכזריות והתנכרות, והשקיעה בתאוות, אשר כל זה ממה שיוזק מאד לנפש ולגוף. וכל זה ממה שיוזק דקדוק הנהגתו והשגחתו עלינו. ואולם החמירה מאד בביאות האסורות, למה שנשתמש בכלי המיוחד לעבודת הש"ת, שבו אות ברית קדש כמו שקדם, אל שימרה בו פי ה'. ולזה ראוי שיחשב מרד גדול. ומהחלק הזה גם כן דיני הטמאות והטהרות, ואזהרות הכהנים והנזירים מקצת הטמאות, למה שבהן סגלה להפסיד השכל וטוב המדות. וקצתם ישתמשו בהם במין ממיני ע"ז ותקרבת שלה, כמו שנתפרסם בטמאת מת. והנה במיני הכשוף, שהוא סעיף מע"ז, ישתמשו בו בקרבנות וקטורים מדברים נמאסים. וכל זה מהשגחתו יתברך להרחיקנו תכלית ההרחק מכל מה שיש לו מבוא או שתוף-מה בע"ז. וביחוד — מהמיוחדים לעבודתו. עם שבו הערות לענינים הברחיים לתכלית התורה, כמו שיבא בו בגזרת הצור. שאיננו רחוק, אבל הוא האמת בעצמו, שבעניני המצוות, תועלות והערות ורמזים לענינים מתחלפים, ישתתפו כלם להישיר האדם אל השלמות האחרון.

ואם החמישי, והוא שני מיני היעודים. הנה היעודים הגופניים מבארים בתורה במקומות. ואמנם היעודים הנפשיים לא באו כל כך מפרשים בתורה. אבל נתאמתו בקבלה, ונרמזו בכתובים, כמו שיתבאר במאמר השלישי בגזרת הצור. ולפי

שהוא מבאר היות באדם חלק חמרי וחלק שכלי, הנה הוא מבאר, ששני מיני היעודים האלו יביאוהו אל שלמות העבודה. וזה אמנם מן היעודים החמריים, בעת היותו משקע בחמר, ומן היעודים הנפשיים, כשיתן חלק לשכלו, ולא יהיה שקוע ומגנצח מהחלק החמרי. וזה מבאר בנפשו.

ואם הששי, והוא ההערות להקיץ לב נודמים משנת אולתם תמיד. הנה המצוות הזמניות – מהחלק הזה. במועדות, שהם יעירו הלקבות לזכר נפלאות השם וחסדיו שהפליא עמנו בימים ההם בזמן ההוא. ולהיות שרש הנפלאות כלם שירמו אליהם שביתתנו ביום השבת, החמירה בו התורה יותר. אלא שהתורה שתפה בטעמה, גאלתנו ממצרים, להורות שהיה לו יתברך חק עלינו על זה. ולזאת הסבה גזרה חכמת השם, שהזמנים המורים על היות לו יתברך חק בשמטים והיובלות, יהיו מיסדים על שביעיות. ואמנם היה היובל בשנת החמשים, שהוא שלמות השמטות, שבו החרות השלם, לרמוז על החרות השלם שהשיגנו ביום מתן תורה, שהוא חמשים יום ליציאת מצרים.

וכן מצות מזוזה, ואם אינה זמנית, היא מהחלק הזה. שכאשר יראה האדם פרשת שמע, שהיא קבלת על מלכות שמים, ופרשת ויהיה אם שמע, שבה היעודים הגופיים, איך שיהיה, אם יגבר בו השכל או החמר, יתעורר לשוב אל השם. אם לאהבת האמת עצמו, ואם לתקות היעודים. ולזה התחכמה התורה, שתהיה בכל שצרי הבתים וההצרות והעירות, כמו שבא בראשון מיומא (יא, א). בונה ממנה, שימצא מעורר באי זה מקום שיהיה. ולפי שהמעורר הזה הוא חוץ ממנו, הערימה התורה במצות ציצית, ששמה סימן וזכר לכל המצוות. כי להיותו בלתי מתניחס לתכלית שהספימה המלאכה מהלבוש,

אם להיותו בעל ארבע כנפים שאינו מכסה כל הגוף, ואם הציציות שהם בלתי נהוגים לנו, הנה על כל פנים יהיה זכר למה שצוה. וכל שכן, אם יצטרף בו רמז או רמזים כמו שבא במדרשות. ואיך שיהיה, הנה המעורר הזה הוא קרוב אל האדם מאד, יותר מהמונח. ולפי שהמעורר הזה כללי לכל המצוות, הנה ראתה התורה עוד לתת מעורר אחר מיוחד, והוא התפלין שבו הד' פרשיות. ולזה באה הקבלה בו בתפלין של יד, שלא יהא דבר, חוצץ בינו לבשרו. וכן הדין בתפלין של ראש, עם היות שיש מי שיסתפק בזה. אבל האמת הגמור לפי שרשי התלמוד, שאין ביניהם חלוק הזה. וכן סגיות וזכחים ומנחות מוכיחות. ועוד, ששם נראה, שהקשו תפלין של ראש לתפלין של יד, והשרש אצלנו שאין הקש למחצה. ולזה היה המעורר הזה דבק לאדם. ולהיותו עדין חוץ מעצמו, כונה התורה לתת מעורר אחר, דבק בעצמו תמיד. והוא המילה, שקרב מדמה ומבשרה לשם, להורות שהוא לבדו ראוי להיות מעורר. ולזה, מה שאמרו במסכת (ברכות) [מנחות] (מג, ב): "כשנכנס דוד למרחץ נסתכל במילה שלו ואמר שירה. הדא הוא דכתיב למנצח על השמינית, על המילה שנתנה בשמיני".

ומהחלק הזה גם כן ענין הקרבנות, המעוררים הפניעה בעבודה. ולהיות העולה כלה כליל, המכפרת על הרהור הלב, כמו שבא בקבלה; כאלו ירמו שעל הרהורי הלב לבד יתחייב האדם כליה לפי המשפט, והיה מחסר האל שהעולה תהיה בפרתו ותמורתו. וכזה ישתתפו כל מי שהיה בהם חלק גבוה. וכן מיני הטהרות והטבילות והזאות המעוררים האדם, היות העוונות ירשמו בו רשם כדמות בגד הצריך כבוס, ובאמצעות פעל הטבילות במים שכל גופו עולה בהן יחדש רשם בנפש להסיר מעליו חלאת העוונות ההם. ולזאת התחכמה התורה,

אשר בטמאות החמורות, בטמאת מת ומצרע, שיהא צריך
הנאות. כמשל הנגר המלכלך ביותר שלא ינקה בכבוס מים
לבד, כי אם במי הבורית, שהוא מהרכבת המים והאפר, ולדמות
הנקוי הזה החזק בא בהנאה מים ואפר. וגזרה החכמה האלהית
שיהיה האפר מהב"ח הגדול שהיה קרב, מצרף מה שהתפרסם,
שהאפר היותר חזק מה שאפשר הוא האפר הנעשה מב"ח, עד
שיציאו ממנו בעלי המלאכה גפרית. אמנם באו בו פרטים
לרמזים, גלה קצתם רבי אלעזר הקליר. והנה היתה ההנאה
באמצעות הצומח, שהוא עץ ארז ואזוב, להורות על הכניעה,
כמו שבא בדבריו, ומעוט השתמשות בחמירות. ולזה נבחרו אלו
שאינן עושין פרי מאכל. מצרף שיחקה בו הקנוח הנהוג בכלים
הצריכין נקוי באמצעות הכבוסים, והוא המכנה בלשון המקרא
חטוי, באמרו (תהלים נא, ט): 'תחטאני באזוב ואטהר'. ולזה
נקראו "מי חטאת".

והנה הרבה מצוות זולת אלו, ישתתפו בענין הזה, יעירו
הערות נפלאות, כמספר ימי המועדים ומספר הקרבנות. כמו
שהאריך בזה זולתנו. וכמו מצות סבה, שעם היותה זכר
והודאה, באמרו (ויקרא כג, מג): 'למען ידעו דרתיכם כי בסבות
הושבתי את בני ישראל', הנה באו דקדוקים לפי הקבלה לרמזים
והערות. באמרם (סוכה א, ד): "אין מסבכין אלא בדבר שגדולו
מן הארץ ולא מקבל טמאה". ולא דקדקו בן בדפנות. ואין ספק
שההגנה ממטר הוא הסכך, אמנם יצטרף לנושא, והוא הדפנות.
והנה החמר הוא נושא לנפש, היא צורת האדם האמתית
המגנה עליו. ולהורות שהכניעה מחיבת לה, הנה ראוי שיהיה
הסכך המורה עליה מדבר שגדולו מן הארץ, שהוא היסוד
השפל. ולהורות שראוי הרחוק מטמאת החמר והפסדו, הנה
ראוי שלא יהא בדבר המקבל טמאה. וכל זה רמז והערה לאדם.

וכן אזהרות הכלאים מזה המין, להעיר לאדם לבון פעלותיו לתכלית אחד, והוא העבודה האמתית. מצרף שבא בקצתם הערה והרחקה ממין ע"ז, כמו שזכר הרב.

ואם השביעי, שהוא האהבה והדבקות, שהוא התכלית, הנה חלקי המצוות המביאים אל זה, מלבד המצוות המפרשות באמרו 'ואהבת את ה' אלהיך' (דברים ו, ה). 'ואתו תעבדו ובו תדבקו' (שם יג, ה), הנה שכללם ישתתפו בתכלית הנה ויפנו אליו, כמו שקדם. ואבל המיוחדות לזה, חלק העבודה בקרבנות. למה שבהם רשם נפלא וחקוי, היותם כפר לנפשותינו. כאלו בהם נקריב עצמנו לעבודתו. ונהיה בעינינו כאין וכאפס בנפשותינו. וכל שכן מאדנו, בערף אל כבודו. ולזה, הם אשר באמצעותם ישיגו העובדים אצילות שפע, ודבקות אור שכינה, מוחש ובלתי מוחש. עד שפעמים הרגישו בדרת האש מן השמים. ואל ההתאחדות והדבקות הנה הנה לפניהם חק וחלק בקרבנות עם השם. כאמרם ז"ל בפניהם (ביצה כא, א): "כי קא זכו משלחן גבוה קא זכו". ולפי שהיה נמשך ההתאחדות לאמה בכללה, היה לבצעלים חלק בקצת הקרבנות, והוא השלמים, בתנאי היותם שלמי יחיד. וזה, כי זכחי שלמי צבור לא היה אפשר להתחלק לכל ישראל. ולזה היו הפניהם בשלוחים לכל ישראל בזה. ומהמידים לזה הדבקות, היו האורים והתומים, שהיו נרשמים בהם שבטי יה בהגדלה וכבוד עם השם המפרש, כמו שבא בקבלה. וכאשר היו על לב אהרן, והוא הפנה הגדול בדורו, שהיה שליח ישראל, והיה שם מלך או נביא המנהיג הכללות, בשוטט מחשבתם אל ההתאחדות הנה והדבקות, היה ראוי ומחויב שישג אצילות השפע האלהי. וכל שכן אם היה זה במקדש, שהיה בית השם, באמרו (שמות כה, ח): 'ועשו לי מקדש

ושכנתי בתוכם'. ישתבח מי שקרבנו לעבודתו, וקדשנו בתורתו, להתקרב אליו ולשכן בבוד בארצנו.

הנה אלו השבעה ענינים שכוּנה להם התורה שרמזנו להם בקצרה. ולא ישתבש אדם לומר שכבר עמד בזה על טעמי התורה ומצוותיה, שכונות התורה ופרטיה רבו מלמנות. אבל אמר, שמתעלותיה ומכונותיה הם אלו. ונתאמת אם בן מה שרצינו לבארו, והוא שהתורה תקנה אהבה בלב השלם והבלתי שלם הנמשכים אחריה. כמו שאמרו ז"ל (קידושין ל, ב): "אם פגע בך מגול זה משכחו לבית המדרש, אם אבן הוא – נמוח, ואם ברזל הוא – מתפוצץ, שנאמר (ירמיה כג, כט) הלא כה דברי כאש נאם ה'". וזו היתה כונת זה הפרק.

הפרק השלישי

בבאור היות התכלית בזאת התורה הוא התכלית לכלל המציאות.

ואמר, כי למה שהתבאר ב"מה שאחר הטבע": שהמציאות – טוב; והיה התכלית בזאת התורה הקנאת הטוב, כמו שהתבאר במה שקדם בזה המאמר; הנה הוא מבאר, שהתכלית לכל הנמצאים ובזאת התורה אחד בסוג, הוא הטוב. אבל אמר, שהתכלית בהם – ר"ל בכלל המציאות ובזאת התורה – אחד במין. ושהתכלית בכלל המציאות השפל ובזאת התורה – אחד באיש.

אם שהתכלית לכלל המציאות כלו ובזאת התורה אחד במין, הנה יתבאר בן. לפי שהמציאות בכלל – שלשה חלקים: עליון – והוא עולם המלאכים; אמצעי – והוא עולם הגלגלים; שפל – והוא עולם היסודות. הנה לא ימלט מחלקה: אם שיהיו כלם נצחיים, ר"ל בלתי נפסדים, ואם הנה שהתבאר היותם נבראים; ואם שיהיו כלם נפסדים; ואם שיהיו קצתם

נצחיים וקצתם נפסדים. וזה, שהמלאכים אין להם סבות
ההפסד, כי ההפסד והרע יבא מפאת החמר, כמו שהתבאר
במקומו. ולזה נשאר בחלקה, אם שיהיו כלם נצחיים, הנה
התכלית בהם אחד במין. ואם היו קצתם נפסדים, הנה יהיה
סבת הנפסדים היותם הצעה לבד לזולתם, אשר הוא החלק
הנצחי, כאלו תאמר, עולם היסודות – למין האנושי, ר"ל
לנפשות בני אדם, או עולם הגלגלים; אם היה שהתאמת בהם
היותם מהחלק הנפסד, ואמנם להיותם הצעה לחלק הנצחי,
קבר נתאמת בכללם היות תכליתם החיים הנצחיים. ולזה
התבאר שהתכלית בכלל המציאות כלו ובזאת התורה – אחד
במין.

ואמנם שתכלית כלל המציאות השפל ובזאת התורה, אחד
באיש, זה יתבאר בקלות. למה שהתבאר בזולת זה המקום,
שהתכלית בעולם השפל הוא המין האנושי. ותכלית שלמות
האנושי בזאת התורה, אשר תכליתה החיים הנצחיים והדבקות
בו יתברר. הנה אם כן תכליתם אחד במספר. וזה מה שרצינו
לבארו.

הפרק הרביעי

באמות חיוב זה מצד העיון, ואם ממאמרים לרז"ל.

ואמר, שכבר בארו הקודמים, והאריך בו הרב המורה, היות
המציאות הזה בכללו באיש אחד, קצתו נקשר בקצתו. והיה
ראוי כן, להיותו נמצא מממציא אחד פשוט. והיה ראוי להיות
תכליתו בכללו אחד, להיותו איש אחד. ותכלית חלקיו האחרון
עם תכלית כללו – אחד; כי להיותו איש אחד קצתו נקשר
בקצתו, הנה קצתו הצעה לקצתו. ואם היה לקצתו התכלית
האחרון זולת התכלית האחרון לכללו, לא היה המציאות

בכללו איש אחד. וזה, להיות התכלית נמשך לצורה, כמו שהתבאר במקומו. ולזה, כשהיה הצורה אחת, הנה התכלית אחד בהכרח. ולפי שכבר נבוכו הקודמים בזה, אי אפשר מבילתי שנאריך בו. עם שיתבאר בו מה שנזכרנו מהחיוב הזה, ר"ל להיות התכלית אחד.

ואמר, דבר ידוע ומסכם עליו, שמהאחד הפשוט לא יתחייב רק אחד פשוט. ולמה שהתבאר מעצם הש"י היותו אחד פשוט בתכלית הפשטיות, ואנחנו נראה עצמים מרובים מחמר וצורה נאצלים מאתו, הנה זה מקום ספק גדול בהקדמה הזאת. וזה, עם היות העצמים המרובים מחמר וצורה נתהוו באמצעות שכלים נפרדים אחרים, כאלו תאמר השכל העשירי. הנה להיות העלול הראשון נאצל מהאחד הפשוט בזולת אמצעי, כבר יתחייב היותו אחד פשוט. והעלול השני גם כן, להיותו עלול מהאחד הראשון שהוא פשוט, כבר יתחייב גם כן היותו אחד פשוט. וכן בעלול האחרון. ולזה, כמה אני תמה, איך נתהוו הגשמים מהשכלים עם היותם פשוטים?

ומה שאמרו בהתר הספק הזה הוא, כי עם היות ההקדמה אמתית, שמהאחד הפשוט לא יתחייב כי אם אחד פשוט בבחינת מהותו, הנה בבחינת חיוב מציאותו כבר יתחדש בהכרח הרבבה-מה. וזה, כי העלול עם היותו אחד פשוט בבחינת מהותו, למה שנתחייב מאחד פשוט, אי אפשר מבילתי התחדש בו הרבבה-מה בבחינת חיוב מציאותו. וזה, שהוא, בבחינת עלתו הוא מחייב המציאות, ובבחינת עצמו אפשר מציאותו. הנה העלול השני, להיות עלתו מרובת, כבר יוסיף הרבבה. וכל מה שישתלשל, כן יוסיף העלול בהרבבה, עד השכל העשירי, אשר לרובי הרבבתו יתחייב ממנו גשם מרוב מחמר וצורה. והוא מה שאמרו בהתר זה הספק, או כמה שבא מכח דבריהם. והוא

מבאר נגלה מה שבו מהחלשה. וזה, כי ההרפכה הנמצאת בשכלים העלולים, הוא בבחינת אפשר וחיוב מציאותו, אבל בבחינת מהותם הם פשוטים בזולת הרפכה. והנה מה שחיב מההקדמה הוא, שמהאחד הפשוט לא יתחיב אלא אחד פשוט במהותו; ולא יחיב מההקדמה הזאת פשיטות בחיוב המציאות ואפשרותו. ואיך יחיב זה, והעלול הראשון בבחינת מציאותו הוא מרכב בהכרח? ולזה, עם היות העלולים מתרבים בהרפכה הזאת, הנה להיותם בבחינת מהותם פשוטים, איך התחדשו מהם דברים מרכבים? מי יתן ואדע.

ומה שראוי שיאמר בהתר זה הספק, כפי מה שאמר. וזה, שאם הנה העלול מתחיב לעלה חיוב מחלט, הנה מקום לספק הנה. אבל להיות העלול מתחיב מהעלה מפאת ציור רצוני, התר הספק מה שלא יקשה. וזה, שעם היות השכל יחיב היות לאחד הפשוט רצון אחד פשוט גם כן, הנה יתאמת אחדות הרצון הנה בהטבה, רצוני, השפעת הטוב האפשרי, או הטוב אשר גזרה חכמתו. ולהיות כל מציאות טוב, כמו שהתבאר במקומו, הנה ראוי להטבה האלהית — שהוא ראוי שתהיה ההטבה היותר שלמה שאפשר שתציר — שלא תקצר בהמציא הטוב שאפשר להמציא. ולזה, עם היות שבהמצאת הטוב יקרה ממנו רע מה, הנה להיותו הטוב בעצמות, הוא טוב מה, אשר לא הנה ראוי שיקצר ממנו הרצון האלהי השלם. ולזה, הגשמים המרכבים במהותם, לא ימנע שיתחילו מהאחד הפשוט בלי אמצעי, אחר שהם מתחילים באמצעות הרצון האחד הפשוט, אשר הוא המצאת כל הטוב האפשרי, או הטוב אשר גזרה חכמתו. וזה אחד ממה שיקים בו המצאת כל המציאות מאתו יתברך על צד הרצון, כמו שיבא במאמר השלישי בכלל הראשון בג"ה. אלא שהביא ההכרח לדבר בו, להורות שהתכלית ברצונו

יתברך אחר פשוט, והוא המצאת הטוב, אם לכלל המציאות, ואם לדברים החלקיים ממנו. ולפי שהטוב היותר שלם שאפשר הוא הדבקות בו יתברך, היה ראוי שישפע הטוב שהוא ממנו לכל מי שאפשר השפעתו. ונתאמת זה, אם כן, מצד העיון.

ואולם רז"ל בארו זה במקומות מתחלפים, ר"ל שהתכלית לכל העולם והתורה — אחד. אמרם (ב"ר ח, ב) שהתורה קדמה לעולם אלפים שנה. יורה שהתורה קודמת קדימת סבה לעולם, להיות התכלית הראשונה שבסבות, להיות תכלית הדבר קודם במחשבה בזמן לדבר. הנה לאמת היות תכלית העולם — התורה, הפליגו בזמן, ואמרו "אלפים שנה". באמרו על צד הגזמא (קהלת ו, ו): 'ואלו חנה אלף שנים פעמים'. ואמנם הכונה באמרם "התורה" תכלית התורה, והוא הדבקות הנצחי בו יתברך. והוא האמת הגמור. וכן זכרו בפרוש באמרם (שבת פח, א): "אלמלא התורה לא נתקיימו שמים וארץ". ואמנם היות תכלית המציאות בכללו וחלקיו — טוב, הנה דרשו בפרוש (בראשית א, לא): "וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד" — והנה טוב מות" (ב"ר שם). וזה, להיות תכליתו החיים הנצחיים. והנה להיות הטוב סוג, כולל כל מיני הטובות, זכרו בתחלת הלל הגדול (תהלים קלו): 'הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו'. ירצה בו הטוב המחלט. ולהיות הטוב המחלט ראוי שיהיה נצחי, אמר "כי לעולם חסדו". ואחרי שזכר הסוג הכולל, זכר מיני הטובות ביתר הפסוקים הנמשכים, עד אמרו "הודו לאל השמים", רמז אל היותו אדון ושלט על השמים, כמו שיוצא על זה נפלאותיו אשר זכרם. ובזה הדרך בעצמו תקנו רז"ל ברכת "הזן בטובו בחן בחסד וברחמים". הנה זכר תחלה הטוב שהוא סוג הכולל לכל מיני החסדים, ואח"כ זכר שלשה מינים,

כמו שיבא עוד בג"ה. וכבר באו מזה מאמרים רבים מורים על אמתת זה. אין צורך לזכרם.

הפרק החמישי

נבאר שבקשת התכלית האחרון לכלל המציאות ראוי ומחויב. עם שנשלב בו דעת הרב.

אמנם שבקשת התכלית האחרון לכלל המציאות ראוי ומחויב, זה יראה מאשר לפי הדעת האמתית שהוא דעת תורתנו, בהאירה עינינו באמונת החדוש, הנה הוא מבאר, להיות כלל המציאות הוא פעל נעשה בכונת מכון ורצון רוצה מבעל שכל שאין לו יחס ודמיון עם זולתו מהשכלים. והיות הפעל ממנו לריק וללא תכלית הוא מבאר הבטול והגנות. ולזה, אין המלט מתכלית אחר. ואמר, שהוא מחויב שיהיה שם תכלית אחרון. וזה, שהתכלית ההוא המנח, להיותו גם כן מחדש בכונת מכון, אם שנעשה לתכלית-מה אחר, אם לא. ואם נעשה לתכלית אחר, הנה המשפט במשפט הראשון. ואם לא נעשה לתכלית אחר, אם שיהיה תכליתו בעצמו, ואם שלא תהיה תכליתו בעצמו. ושקר שלא יהיה תכליתו בעצמו, שאם לא יהיה תכליתו בעצמו הנה יהיה פעל ריק, אחר שלא נעשה לתכלית אחר. ולפי שהוא מבאר שאם נעשה לתכלית אחר, הנה צריך שנבקש לתכלית ההוא תכלית. ולא ילך זה לבלתי תכלית, הנה יתחייב שיכלה הענין אל תכלית אחרון אשר תכליתו בעצמו. ולזה הוא מבאר לפי דעתנו אנחנו קהל המאמינים בחדוש העולם, שהתכלית האחרון לכלל המציאות — מחויב.

אבל אמר שהוא מחויב גם לכת המאמינים בקדמות. וזה שבבר יודו בהתחלה שכלית אלהית לכל הנמצאות. ולזה מחקר החקמה הטבעית על תכלית כל נמצא טבעי. וכבר נמצא

בהם היותם באפן מהחכמה שאי אפשר מבלתי פנותם לתכלית אחד. ולזה מה שאומר אריסטו שהטבע לא יעשה דבר לבטלה. וכאשר היה זה כן, ואי אפשר המלט התכלית שהוא מתכלית אחר, להיותו מהתחלה שכלית; הנה, אם שיהיה תכליתו בעצמו, ואם שיפנה לתכלית אחר, הוא התכלית האחרון. ואם לא, יהיה התכלית שהוא הראשון פעל הריק אשר הוא נמנע בחק הטבע, להיותו מהתחלה שכלית. הנה כבר התבאר אם כן, שהתכלית האחרון לכלל המציאות יחייב אף למאמיני הקדמות. וכל שכן לנו אנחנו, קהל המאמינים בתורת משה.

והנה כבר נחשב, שדברינו בתכלית הנה עם דברי הרב המורה — בתכלית המרחק. וזה, שהוא חתר לבאר בחלק השלישי מספרו, שבקשת התכלית לכלל המציאות בטלה לכל אחד מהדעות. עם שהודה ואמר, זה לשונו: "כל פועל שיעשה בכונה, אי אפשר לדבר שהוא אשר עשה, מבלתי תכלית אחד אשר בגללו עשה. וזה מבאר, לא יצטרך למופת לפי העיון הפילוסופי" עד כאן. ומלבד זה, קבל אף לפי דעת הקדמות שאי אפשר לכל נמצא טבעי מבלתי תכלית אחד, לפי שהטבע לא יעשה דבר לבטלה.

ואולם לפי שהוא מבאר נגלה מאלה ההקדמות אשר הודה, שאין המלט מתכלית האחרון לכל אחד משני הדעות. ולא נעלם זה ממנו לחזק הראותו, הנה יראה שדעת הרב אמנם הוא בבקשת התכלית. כי עם שנניח מציאותו, בקשתו כבדה, וכמעט נמנעת, כמו שרמז הרב זה, באמרו: "אמנם מציאות התכלית האחרון, חשב כל מדבר בטבע שאי אפשר מבלעדיו. אמנם ידיעת הדבר כבד מאד. כל שכן תכלית המציאות בכללו". עד כאן. וכבר חתר גם כן ידיעתו לפי דברי אריסטו. אלא שהוא חשב לבאר קשי מציאותו אף לדעת החדוש. כי הוא

יִרְאָה, שְׁלֹא תִפְסַק הַשְּׁאֵלָה, יִהְיֶה לְתַכְלִית מִה שְׁיִהְיֶה. כְּמוֹ שֶׁרִמּוֹ בְּאָמְרוֹ: "וְאִפְלוּ הָיָה הַכָּל מִפְּנֵי הָאָדָם, וְתַכְלִית הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, לַעֲבֹד הַשֵּׁם – הַשְּׁאֵלָה קִימַת, וְהִיא: מִה הַתַּכְלִית בְּהִיוּתוֹ עוֹבֵד, וְהוּא יִתְבָּרַךְ לֹא יוֹסִיף שְׁלֵמוֹת אִם יַעֲבֹדוּהוּ. וְאִם נֹאמַר: אֵין זֶה לְשְׁלֵמוֹתוֹ, כִּי אִם לְשְׁלֵמוֹתֵנוּ, כִּי הוּא הַטוֹב לָנוּ וְהוּא שְׁלֵמוֹתֵנוּ – תִּתְחַיֵּב הַשְּׁאֵלָה בְּעֶצְמָהּ: וּמִה תַּכְלִית מְצִיאֹתֵנוּ בְּזֶה הַשְּׁלֵמוֹת? אִי אֶפְשָׁר בְּהִכָּרַח מִבְּלָתִי שִׁנְיַע הָעִנְיָן בְּנִתְיַנֵּת הַתַּכְלִית אֶל: כֵּן רָצָה הַשֵּׁם, אוֹ כֵּן גִּזְרָה חֻכְמָתוֹ" עַד כֵּאן. וְזֶה מִה שִׁירְאָה בְּפִרוּשׁ דְּבָרֵי הָרֵב.

וְאָמַנְם מִה שֶׁהֵבִיא סֵעַד לְדַבְּרֵינוּ מִסְדּוֹר הַתַּפְלָה, וְחִתָּם וְאָמַר: "הִנֵּה בְּאֵרוֹ שְׁאִין שֵׁם תַּכְלִית אֶלֶּא רְצוֹן", צָרִיךְ שֶׁנִּפְרָשֶׁהוּ בְּדֶרֶךְ רְחוּק קֶצֶת, וְהוּא, שְׁאִין שֵׁם תַּכְלִית יָדוּעַ לָנוּ אֶלֶּא רְצוֹן לְבַד. וְזֶה הַנִּרְאָה לָנוּ בִּישׁוּב דְּבָרֵינוּ. אֶלֶּא שֶׁכֶּבֶר הַתַּבָּאָר בְּמִה שֶׁקָּדָם, הָיִית הַהִטְבָּה וְהַחֲנִינָה עִנְיָן עֲצָמִי לְשֵׁלֵם וְלַטוֹב הַמִּחְלָט. וְלִפִּי שֶׁהַכָּל יִכְסְפוּ הַטוֹב, הוּא מִבָּאָר, שֶׁהַפּוֹעֵל כְּשִׁיפְעַל לְתַכְלִית טוֹב, תִּפְסַק הַשְּׁאֵלָה בְּתַכְלִית הַהוּא, כִּי לְהִיוּתוֹ טוֹב – תַּכְלִיתוֹ בְּעֶצְמוֹ. וְלִזֶּה, הַטוֹב הַמִּחְלָט אֲשֶׁר הַהִטְבָּה לוֹ דְּבַר עֲצָמִי, הִנֵּה כְּשִׁיפְעַל דְּבַר, תַּכְלִיתוֹ הַהִטְבָּה. וְהִנֵּה תִפְסַק הַשְּׁאֵלָה.

וְזֶה הַתַּבָּאָר בְּדַבְּרֵי הָרֵב. אָמַר: "מִה הַתַּכְלִית בְּהִיוּתוֹ עוֹבֵד, וְהוּא יִתְבָּרַךְ לֹא יוֹסִיף שְׁלֵמוֹת". וְכִבֵּר יִרְאָה מְזִה, שְׁאִם הָיָה מוֹסִיף שְׁלֵמוֹת, כִּבֵּר תִּפְסַק הַשְּׁאֵלָה, לְהִיוּת הַתַּכְלִית הַהוּא טוֹב בְּעֶצְמוֹ. וְלִזֶּה, כְּאֲשֶׁר הַתַּבָּאָר שֶׁהַהִטְבָּה הוּא טוֹב עֲצָמִי לוֹ, הִנֵּה הַתַּבָּאָר בְּמִה שְׁאִין סִפֵּק בּוֹ, שֶׁהוּא הַתַּכְלִית הָאֲמִתִּי הָאֲחֵרוֹן. וְהִנֵּה סְדוֹר הַתַּפְלָה בְּאָמְרָם "כִּי מִי יֹאמֵר לָךְ מִה תַּעֲשֶׂה וְאִם יִצְדַּק מִה יִתֵּן לָךְ" הוּא לְהוֹרוֹת, שְׁאִין מִי שְׁיֻכָּל לְהוֹסִיף שְׁלֵמוֹת בְּמִה שֶׁעָשָׂה, כְּדִי שִׁיאֲמַר לוֹ: מִה תַּעֲשֶׂה. וְשְׁאִם יִצְדַּק לֹא יוֹסִיף שְׁלֵמוֹת בְּזֶה. אֲבָל לֹא כִּוְנוֹ שְׁלֹא יִהְיֶה שֵׁם תַּכְלִית אֶלֶּא הַרְצוֹן

לכד, כמו שיראה מפשט דברי הרב. חלילה לאל ליחס לו מה שיהיה תכלית החסרון לכל בעל שכל. וזהו מה שכוננו בזה הפרק.
ובכאן נשלם הכלל הזה הששי מהמאמר השני. ויהיה זה לאל לכדו; המרומם על כל ברכה ותהלה.

המאמר השלישי

באמונות האמתיות אשר נאמין בהם אנחנו המאמינים בתורה האלהית, ושהכופר באחד מהן יקרא מין.

והנה כאשר חקרנו בהם, מצאנום שני חלקים, מלבד הפנות השש אשר כלל אותם המאמר השני. החלק האחד, אמונות בלתי נתלות במצוות מיוחדות. והשני, אמונות נתלות במצוות מיוחדות.

אם החלק הראשון, מצאנום שמונה. האחד, חידוש העולם. השני, השארות הנפש. השלישי, גמול וענש. הרביעי, תחית המתים. החמישי, נצחיות התורה. הששי, ההבדל שבין נבואת משה רבנו ע"ה לשאר הנביאים. השביעי, היות הכהן הגדול נענה באורים ותומים. השמיני, ביאת המשיח. ולזה חלקנו החלק הזה לשמונה חלקים.

והנה לא ראינו לשומם מכלל פנות התורה; למה שעם היות האמונה בהם, מחיבת, והכפירה בהם מרי עצום, עד שהכופר יחשב מכלל המינים; הנה כבר יציר מציאות התורה וזולתם. ולזה לא שמנו אותם יסוד ושרשים לה.